

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

Тема: Соціально-економічний потенціал розвитку території

*Спеціальність 051 «Економіка»,
освітня програма 8.051.00.11 «Економіка та бізнес-інновації»*

Завідувач кафедри: Карінцева О.І./_____/

Керівник роботи: Мазін Ю.О./_____/

Виконавець: Губка І.В./_____/

Група: **Е.мдн-12р**

Суми 2022

АННОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (65 джерел). Загальний обсяг роботи становить 46 сторінок; містить 9 рисунків, 7 таблиць.

Робота присвячена питанням управління стратегічним потенціалом підприємства шляхом зміни цінової політики в сучасних умовах.

Метою даної роботи є комплексний аналіз факторів визначаючих потенціал розвитку території.

Об'єкт роботи – показники територіального розвитку.

Предмет роботи – управління процесами розвитку на рівні території.

Методи дослідження – аналітичний, системно-структурний і порівняльний аналізи, економіко-статистичний, аналізу, графічний.

Ключові слова: ПОТЕНЦІАЛ, РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЇ, ЕФЕКТИВНІСТЬ, ІНВЕСТИЦІЇ, ПРІОРИТЕТИ ІНВЕСТУВАННЯ .

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1 ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ.	
1.1. Сутність та види прямих іноземних інвестицій.....	6
1.2. Вплив прямих іноземних інвестицій на економічний розвиток країни.....	10
1.3. Правове регулювання міжнародної інвестиційної діяльності ...	14
2 АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ СУМСЬКОГО РЕГІОНУ	
2.2.1 Загальна економічна характеристика потенціалу Сумського регіону	17
2.2.2 Оцінка інвестиційної привабливості Роменського району як складової Сумського регіону.....	21
3 ШЛЯХИ ПОЛІПШЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ	
3.1 Використання PROMETHEE-методу в оцінці пріоритетів інвестування	31
3.2 Регулювання підходів до визначення ефективності регіональних інвестиційних проектів та оцінки інвестиційного клімату регіонів України.....	38
ВИСНОВОК.....	47
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	49

ВСТУП

В сучасних умовах розвитку економіки все більшого значення набуває проблема економічного розвитку регіонів, підвищення їхньої інвестиційної привабливості для залучення іноземних інвестицій, так і для міжрегіонального перерозподілу інвестиційних ресурсів. У період становлення ринкової економічної системи дослідження інвестиційної привабливості регіонів та відповідна їх оцінка стали надзвичайно поширеними як у науковій літературі, так і у практиці регіонального управління.

Необхідність активізації відтворювальних процесів в економіці на основі структурно-технічних перетворень господарських комплексів, усунення міжгалузевих та територіальних диспропорцій в процесі розміщення продуктивних сил обумовлює необхідність підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів, активної діяльності органів влади на місцях з питань вдосконалення територіального планування та управління, пошук ефективних джерел залучення інвестицій в т.ч. необхідність збільшення обсягів залучення іноземних інвестицій.

Водночас лишаються невирішеними питання політики сприяння інвестиційним процесам на місцевому та регіональному рівнях, що й зумовило вибір даної теми дослідження.

Метою випускної роботи є дослідження теоретичних засад формування потенціалу розвитку регіонів України, здійснення аналізу потенціалу розвитку Сумського регіону та надання рекомендацій для його поліпшення.

Поставлена мета обумовлює необхідність вирішення наступних завдань:

- з'ясувати зміст і особливості поняття “інвестицій”;
- оцінити вплив прямих інвестицій на економічний розвиток країни;

- дослідити потенціал розвитку Сумського регіону;
- проаналізувати інвестиційну привабливість Роменського району як складову Сумського регіону;
- знайти шляхи поліпшення потенціалу розвитку регіонів України;

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають в процесі формування потенціалу розвитку регіонів України.

Предметом дослідження є інвестиції як основи соціально-економічного розвитку.

Методологічну та теоретичну основу роботи складають існуючі розробки українських та зарубіжних науковців, законодавчі та нормативні акти, статистичні дані.

Інформаційну основу складають дані періодичних видань, інші джерела інформації.

Під час дослідження обраної теми були використані такі загальнонаукові та спеціальні методи і прийоми, як: синтезу та аналізу, індукції, дедукції, узагальнення, системного підходу, діалектичний, монографічний, порівняльний, графічний, табличний.

РОЗДІЛ 1 ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ

1.1 Сутність та види прямих іноземних інвестицій

Сьогодні ми є свідками бурхливого розвитку глобалізаційних та трансформаційних процесів в економіці [34,43,44,48,52,54,56,57,59,61,64,65]. Джерелом таких трансформацій виступають саме прямі інвестиції. Саме вони є ключовою передумовою соціально-економічного розвитку держави [35,36,39,41,45,46,47,50,51,55,58,60,62,63]. Потребу економіки у залученні інвестицій важко переоцінити. Переважна більшість економік світу характеризується обмеженими внутрішніми ресурсами, тому залучення капіталу є невід'ємним елементом зовнішньоекономічних відносин будь-якої країни.

Надзвичайно важливу роль для кожної країни відіграють саме прямі іноземні інвестиції (ПІІ). Вперше визначення цієї категорії надав Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Ці організації визначають ПІІ як категорію міжнародних інвестицій задля отримання резидентом однієї певної країни стійкого інтересу до конкретного бізнесу, що є резидентом іншої країни. Словосполучення «стійкий інтерес» означає довгострокові відносини між інвестором і конкретним бізнесом прямого інвестування і значний вплив інвестора на управління цим бізнесом. При чому, такі відносини визначаються за умови придбання інвестором 10 або більше відсотків акцій певного бізнесу закордоном. [1, с.86-88]

Звісно, в деяких випадках, володіючи всього 10% голосів не можливо здійснювати істотного впливу на управління підприємством, але з іншого боку, інвестор може володіти й менш, ніж 10% акцій підприємства або фірми, але брати при цьому активну участь в управлінні. Не зважаючи на це,

рекомендується методика, що вимагає строго дотримуватись 10-відсоткового порогу для забезпечення статистичної узгодженості між країнами. [2, с. 48-49] Цікаво, що відсотковий бар'єр володіння акціями іноземного підприємства, який дозволяє класифікувати іноземні інвестиції як прямі, у різних країнах встановлюється на різному рівні. Так, наприклад, у США, як і в Україні, він становить 10%, у більшості європейських країн – на рівні 20-25% , у Новій Зеландії, Австралії та Канаді він знаходиться на межі 50%. Такі розходження часто викликають труднощі відображення в міжнародній статистиці реального стану прямих іноземних вкладень.

Класифікація видів ПІІ може бути подана у наступному вигляді.

За метою інвестування ПІІ поділяють на такі види:

- для досягнення фінансової мети (отримання прибутків у вигляді відсотків);
- для отримання підприємницької мети (встановлення контролю за роботою певного бізнесу, доступ до інформації про його діяльність тощо);
- для досягнення іншої мети.

За оформленням прямі іноземні бізнес-інвестиції можуть бути в такій формі:

- явні бізнес-інвестиції (юридично правильно оформлені);
- приховані бізнес-інвестиції (зокрема, потоки капіталу між філіалами ТНК, рух капіталу у вигляді цінних паперів тощо);

Найактуальніший та найбільш вживаний метод класифікації ПІІ, що виражає їх природу представлено на рис. 1.1.

**Метод
класифікації
ПП**

**інвестування за кордон власного капіталу фірми
або її філіалів:**

- акції, паї, гроші, інші цінні папери;
  - майнові внески;
  - основні фонди;
  - права на використання нематеріальних активів;
  - права користування майном;
  - права користування землею, водою та іншими ресурсами;
-

**реінвестовані прибутки (нерозподілені дивіденди,
що належать інвестору)**

**внутрішньофірмові трансферти (субсидії, позики,
кредити між головною компанією та її філіалами,
або між філіалами)**

Рис. 1.1 – Найбільш поширений метод класифікації ПП

Також часто розглядають ПП з точки зору поділу прямих їх на вертикальні та горизонтальні:

- вертикальні інвестиції (інвестування в галузі, які відповідають різним стадіям виготовлення окремого продукту);
- горизонтальні інвестиції (інвестиції в межах однієї галузі).

Класифікувати ПП можна також, враховуючи підхід з дещо іншого боку, тобто звертаючи увагу на рівень інвестиційної безпеки перш за все для країни, що отримує інвестиції. В такому випадку інвестиції можна було б класифікувати за намірами інвестора (добро- чи недобросовісні, псевдо-інвестиції тощо), за походженням (офшорні і т.д.), за можливістю генерувати

грошові потоки (стерильні, репродуктивні тощо). [3, с. 136-137]

Таким чином, прямими інвестиції вважаються тоді, коли вони здійснюються фізичною, юридичною особою або державою за кордоном з метою розширити виробництво товарів, надання послуг тощо. При цьому іноземний капітал може бути представлений як у матеріальній, так і нематеріальній формі, у вигляді акціонерного капіталу (власного капіталу підприємства), а також міжфірмових позик (внутрішньофірмових трансфертів, як коротко-, так і довгострокових). Характерною особливістю цього виду інвестицій є те, що зазвичай інвестор отримує право контролю за управлінням підприємства, а метою здійснення прямого іноземного інвестування є отримання прибутку.

1.2 Вплив бізнес-інвестицій на розвиток країни

Одночасно для транснаціональних корпорацій і для приймаючої країни або безпосередньо фірми, що отримує інвестиції, ПІІ - це можливість забезпечення нових ринків та каналів збуту, залучення дешевших засобів виробництва, доступ до нових технологій, продуктів, знань, вмінь та навичок, і звісно, фінансування. Таким чином, ПІІ є потужним імпульсом економічному розвитку та можливістю реорганізації та структурної перебудови економіки в умовах розвитку глобалізаційних процесів.

Прийняття рішення про інвестування в ту чи іншу країну відбувається, перш за все, виходячи з мотивів інвестора. З іншого боку, ПІІ –

один із найвпливовіших факторів економічного розвитку безпосередньо в приймаючій країні. Запровадження в національній економіці ПІІ може привести й до негативних наслідків, тому вивчення ефектів впливу ПІІ на соціально-економічний потенціал країни є надзвичайно актуальним.

Іноземний капітал практично завжди приводить в рух національні продуктивні сили, особливо, якщо він спрямовується безпосередньо у виробництво (в основний капітал підприємства). За таких умов, безсумнівно, підвищується фондівдача залучених засобів виробництва, що є наслідком заміни старого обладнання новим; підвищується технічний рівень виробництва; покращується організація збуту виготовлених товарів та послуг тощо. Внаслідок такого підвищення ефективності та розширення виробництва розвиваються не лише галузі, що стають об'єктами інвестування, а й суміжні галузі, а все це в сукупності стимулює економічне зростання в приймаючій інвестиції країні. Стабільності та подальшого розвитку таких процесів сприяє поступове зростання попиту на кваліфіковану робочу силу, підвищення конкурентоспроможності галузей, що спрямовують свою продукцію на експорт і забезпечення виходу національних виробників на світовий ринок, підвищення за рахунок такого виду діяльності рівня ВВП країни, і, взагалі, зростання добробуту населення як найвищої мети функціонування держави. Таким чином, іноземні інвестиції дають мультиплікативний ефект. Даний ефект можна зобразити у вигляді схеми (рис.1.2). [4, с.188]

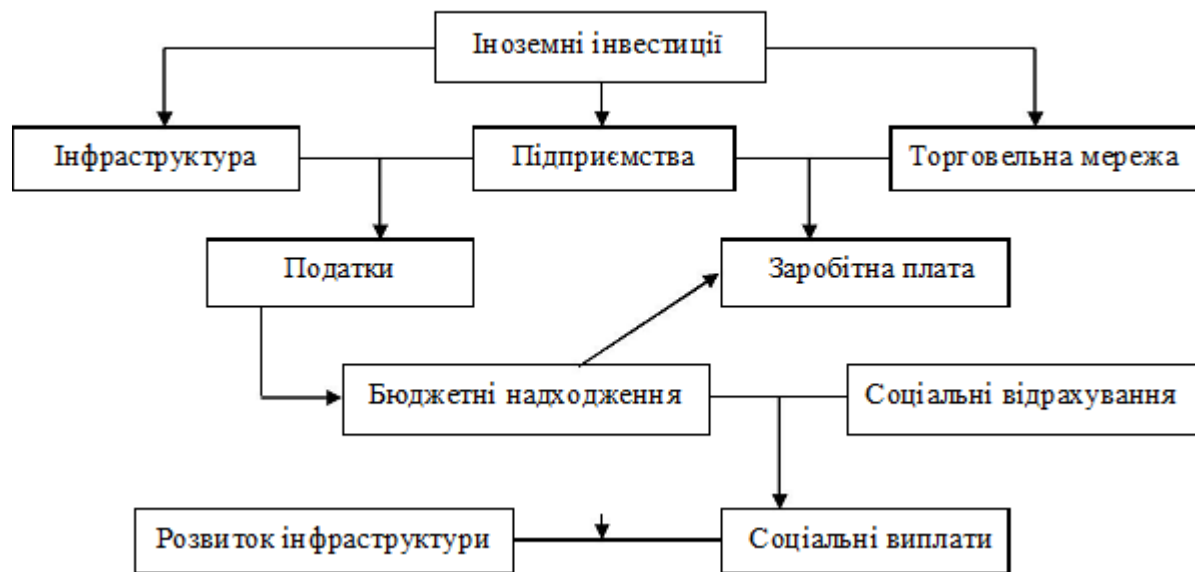

Рис. 1.2 – Мультиплікативний ефект від здійснення прямих інвестицій

Зі схеми можна простежити яким чином ПІІ впливають на соціально-економічний потенціал розвиток країни.

Зазвичай в економіці виокремлюють прямі та непрямі шляхи (ефекти) впливу ПІІ на економіку країни.

Прямі ефекти пов'язані безпосередньо з тим бізнесом, що став об'єктом інвестування, або з тим, що створений на кошти іноземного походження.

Непрямі ефекти впливу ПІІ зазвичай називають в економічних джерелах екстерналіями. Їх пов'язують зі впливом на регіональний бізнес, який не є об'єктом ПІІ. При чому, ці екстерналії розподіляють на горизонтальні, і вертикальні. Перші з них є грошовими, а другі є негрошовими.

Перші екстерналії виникають за умови, коли між бізнесом-реципієнтом та місцевим бізнесом без інвестицій виникають вертикальні зв'язки, що забезпечуються відповідними угодами щодо купівлі-продажу, отримання ліценції, підпорядкування тощо.

Щодо другого виду екстерналій, то вони відомі нам як «технологічні

зовнішні ефекти». Вони виникають за умови трансферу знаннями, вміннями та навичками між бізнесом з іноземними вкладеннями та регіональним бізнесом.

Треба відзначити, що ефекти впливу(як прямі так непрямі) ПІІ на економіку можуть носити позитивний, так і негативний характер. Наступна схема демонструє умовне виділення ОЕСР серед них позитивних та негативних впливів (рис. 1.3).

Рис. 1.3 – Ефекти впливу ПІІ на економічний розвиток

Звісно, дані варіанти впливу можуть мати місце, а можуть і не мати.

Прослідкувати за впливом прямих ефектів значно легше, ніж за впливом екстерналій. Досить часто в економіці країни позитивні непрямі ефекти інвестицій відсутні.

Таблиця 1.1 – Причини відсутності впливу на економіку позитивних екстерналій ПІІ

Канал (шлях) впливу ПІІ	Причини відсутності позитивних екстерналій
Передача ноу-хау та технологій	- Неспроможність місцевих компаній інвестувати у засвоєння іноземних технологій та навичок - Значна концентрація галузі (галузь представлена одним або декількома підприємствами)
Розвиток та реструктуризація підприємств	- Спеціалізація підприємства в межах ТНК, перехід до використання іноземних проміжних товарів, послаблення зв'язків із місцевими компаніями - Застосування трансферного ціноутворення та оптимізації оподаткування зменшує бюджетні надходження
Сприяння інтеграції в міжнародну торгівлю	- Концентрація інвестицій в сфері торгівлі та фінансів призводить до переважного зростання імпорту, порівняно із експортом
Сприяння конкуренції в приватному секторі	- Значна концентрація галузі (галузь представлена одним або кількома підприємствами) - Інвестиції можуть призвести до витіснення національних виробників із ринку
Сприяння формуванню людського капіталу	- Залучення іноземних, а не місцевих, фахівців на управлінські позиції - Формування людського капіталу – це довгостроковий процес, пов'язаний із соціальним та політичним розвитком країни

Економісти виділяють декілька причин, що можуть бути в основі відсутності позитивних екстерналій (табл.1.1) [5].

Виявити чи насправді впливають ПІІ на економічний та соціальний розвиток країни, і якщо так, то з якою силою і яким саме чином, можливо, застосовуючи різноманітні статистичні методи. Найефективнішим з них більшість дослідників вважають метод багатofакторного регресійного аналізу. Цей метод кладуть в основу побудови великої кількості економічних моделей, що дають змогу визначити залежність показників економічного розвитку (наприклад, ВВП) від ПІІ.

1.3 Правове регулювання міжнародної інвестиційної діяльності

Враховуючи надзвичайно важливу роль іноземних інвестицій у світовій економіці, необхідність встановлення контролю за міжнародною інвестиційною діяльністю на національному, міжнародному та світовому (наднаціональному) рівнях є абсолютно очевидною та виправданою.

Для нормального функціонування світової економіки та полегшення здійснення міжнародних операцій з руху капіталу та робочої сили діє певна сукупність не лише правових, а й адміністративних, економічних та ідеологічних методів, погоджених різними державами світу. Всі ці методи певним чином оформлені у нормативно-правових актах. Існує два шляхи впровадження таких актів – прийняття єдиного та універсального нормативно-правового акту, який регулюватиме всі аспекти іноземного інвестування, та прийняття окремих, вузько направлених актів, що відповідатимуть за регулювання окремих аспектів іноземної інвестиційної діяльності. В залежності від ролі країни на світовому ринку, вона сама обирає для себе цей шлях. Наприклад, країни, що експортують капітал, мають здебільшого ліберальне ставлення до регулювання міжнародної інвестиційної діяльності. Країни-реципієнти, навпаки, зазвичай встановлюють єдиний акт регулювання. Широкого розповсюдження у світовій практиці набрало також диференційоване ставлення до різних типів інвесторів, тому країни часто обирають окремі конкретні методи врегулювання тих чи інших питань.

Важливе в регулюванні міжнародних інвестицій місце займають двосторонні, а також багатосторонні угоди. Їх кількість у світі стрімко зростає, і більш ніж 90% таких угод – угоди між розвинутими країнами та країнами, що розвиваються.

В угодах інвестування враховують тип інвестицій, визначають інвестора та об'єкт, заохочення інвестицій, умови ввезення та перерахунку інвестицій, встановлюють права власності та їх позбавлення, методи вирішення суперечок, певні норми поведінки інвестора та реципієнта тощо.

Спроби підписання багатосторонніх міжнародних угод здійснювались з 1929 року. Тоді Ліга Націй скликала конференцію для прийняття відповідного рішення, але вона не мала результатів. Пізніше, у 1944 році були створені МВФ та МБРР, діяльність певним чином пов'язана з регулюванням міжнародної інвестиційної діяльності. Римський договір 1957 року визнав вільний рух капіталу між країнами Європейського Співробітництва. У 1962 році було прийнято декілька резолюцій ООН і, як наслідок, опрелюдено декілька документів, що стосувались іноземного інвестування, особливо в країнах, що розвиваються. Розвинуті країни світу прагнули прийняти конвенцію, що допомагала б захистити права інвесторів, тобто врегулювати інвестиційні спори. Конвенція "Про порядок розв'язання інвестиційних спорів між державами та іноземними особами" була прийнята у Вашингтоні 18 березня 1965 році, а вступила в дію 14 жовтня 1966 року, нині її учасниками є близько 160 держав. [6, с.177-186]

Дана конвенція складається з преамбули та 10 глав, назви яких розкривають їх зміст (наприклад, глава 3 має назву «Примирення», глава 4 – «Арбітраж» тощо).

Особлива роль відводиться Міжнародному центру урегулювання інвестиційних спорів. Центр призначений для врегулювання таких спорів міжнародного характеру на основі арбітражу. Рішення Центру є неоскарженим для обох сторін.

Складовими центру є Адміністративна рада та Секретаріат. Адміністративна рада – вищий орган Центру. До її складу входять по 1-му представнику від кожної держави, що уклала договір. До повноважень Ради входять:

- встановлення адміністративного та фінансового регламенту;

- розробка та прийняття правил здійснення процедури примирення, арбітражу;
- схвалення (або несхвалення) заходів, що вживає МБРР щодо застосування адміністративних повноважень;
- встановлення умов діяльності Генерального секретаря, його заступника;
- щорічне прийняття бюджету, визначення доходів та витрат Центру;
- щорічне схвалення (або несхвалення) звіту про діяльність Центру.

Збори адміністративної ради скликаються щорічно. Рішення приймаються більшістю голосів, але лише за умови присутності на Раді більшості її членів.

Секретаріат складається з Генерального секретаря, одного або кількох заступників та штату працівників. Генеральний секретар вважається повноважним представником Центру. Надзвичайно важливим є визначення складу арбітрів та посередників. Кожна держава має право долучити чотири арбітра та чотири посередника, які виконуватимуть свої функції протягом шести років. [7]

Ще одним важливим кроком стало прийняття в 1974 році Генеральною Асамблеєю ООН Хартії економічних прав та обов'язків держави, за якою кожна держава мала право на встановлення власного режиму регулювання іноземного інвестування відповідно до своїх законів та цілей. Кодекс іноземних інвестицій, прийнятий у 1979 році встановив правила регулювання діяльності ТНК для розвинутих країн та країн, що розвиваються.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ СУМСЬКОГО РЕГІОНУ

2.1 Загальна економічна характеристика потенціалу Сумського регіону

Соціально-економічний розвиток будь-якої території неможливий без інвестицій [37,38,40,42]. Закономірно, що діяльність обласної виконавчої влади, а також всіх районних державних адміністрацій, на одній з яких мені довелося проходити переддипломну практику, а саме Роменська районна державна адміністрація, спрямована на створення інвестиційно-привабливого клімату в регіоні.

Посилення інвестиційної складової розвитку Сумщини насамперед означає економічний розвиток як області в цілому, так і конкретних районів і населених пунктів, піокращення рівня життя населення, подолання бідності.

Сумська область складається із 5 районів та 1493 населених пунктів, а саме: 15 міст, 20 сіл міського типу, 1403 села та 55 селищ.

Для більш детального аналізу інвестиційним профілем аналізованої території необхідно дослідити статистичні дані, що найбільше цікавлять потенційних інвесторів. Це показники обсягу населення, структури виробництва, ринку праці, обсяги інвестиційних надходжень а також інформація про успішні іноземні інвестиції.

Сумський регіон має площу 23,8 тис. км²; 1152,3 тис. мешканців, у тому числі 779,2 тис. осіб міського (66,7%) та 373,1 тис. осіб сільського. Найбільші міста – Суми (272,1 тис. осіб), Конотоп (93,0 тис. осіб), Шостка (79,0 тис. осіб), Охтирка (49,3 тис. осіб), Ромни (43,0 тис. осіб), Глухів (34,8 тис. осіб), Лебедин (26,8 тис. осіб) [38].

На рисунку 2.1. відображена вікова структура населення Сумського регіону, яке складається з таких вікових груп як: молодший, працездатний та старший за працездатний. Сумський регіон не є виключенням із

загальноукраїнської тенденції, де просліджується значний обсяг осіб літніх людей, що складає майже половину обсягу працездатних.

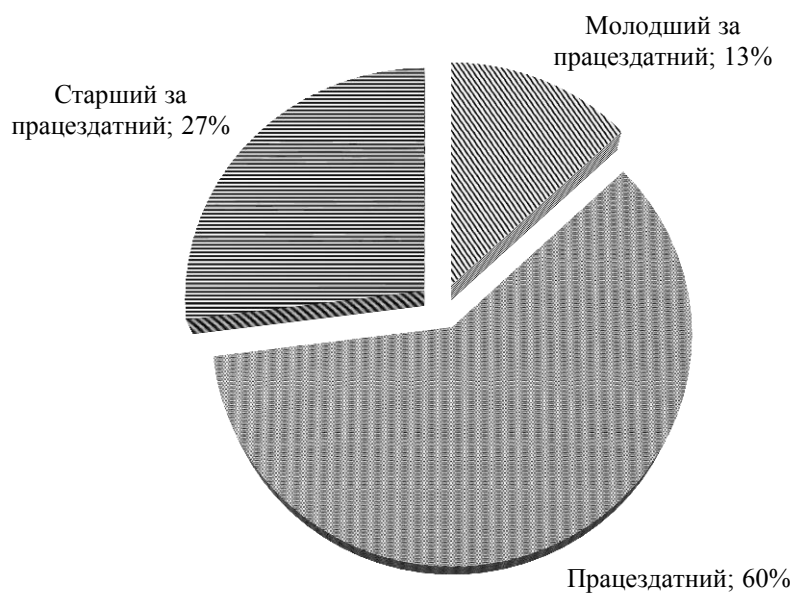

Рис 2.1 – Вікова структура населення Сумського регіону на 2021 р.

Сумський регіон має специфічну структуру промислового виробництва, що складається з машинобудування, виробництва харчових продуктів, добувна промисловість, виробництво та розподілення електроенергії, хімічна промисловість, металургія та інші (рис. 2.2). Основним двигуном Сумського регіону є машинобудівна та харчова промисловості, продукцією яких Сумщина відома як в Україні так і за її межами.

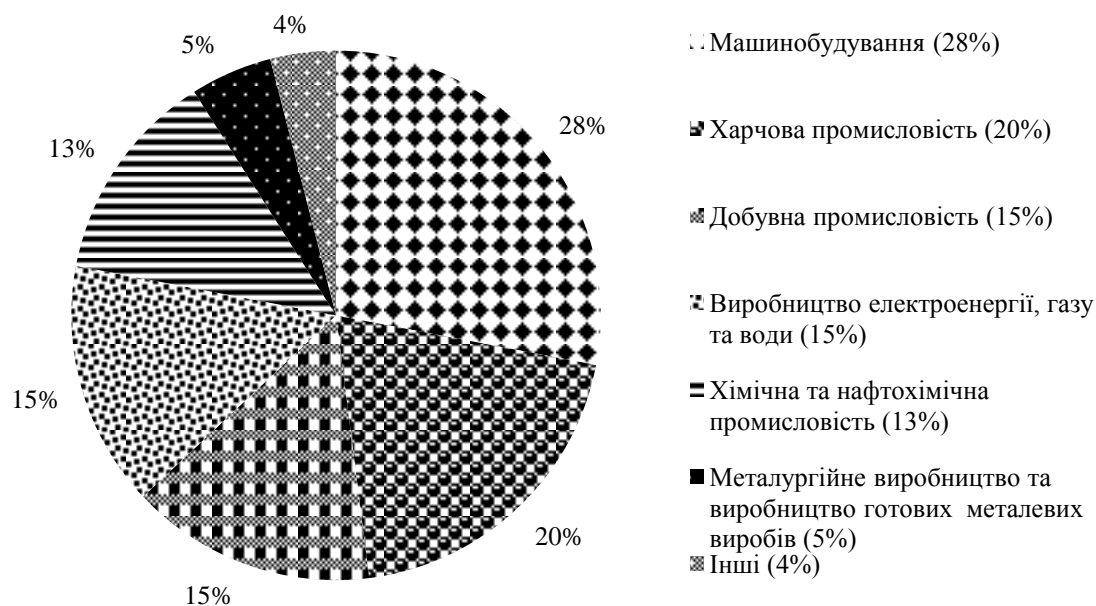

Рис 2.2 – Структура промислового виробництва Сумського регіону у 2021 році

Ринок праці регіону також має свої особливості. В таблиці 2.1 наведені галузі та обсяги залученої робочої сили.

Таблиця 2.1 – Ринок праці Сумського регіону в 2021 році

Галузі	Тис. осіб	%
Промисловість	72,6	29,24
Освіта	40,5	16,31
Охорона здоров'я	31,6	12,73
Сільське господарство	21,7	8,74
Транспорт та зв'язок	20,8	8,38
Державне управління	16,9	6,81
Торгівля	13,2	5,32
Нерухомість, інжиниринг	9,3	3,75
Надання ком. послуг	8,6	3,46
Інші	5,0	2,01
Фінансова діяльність	4,3	1,73
Будівництво	3,8	1,53
Всього	248,3	100,00

У 2021 році загальний обсяг прямих іноземних інвестицій до Сумського регіону склав 374,4 млн. дол. США, що є 15 результатом серед інших регіонів. У перерахунку на одну особу складає 327,5 дол. США.

Структура прямих іноземних інвестицій (рисунок 2.3) мало відрізняється від загальноукраїнських тенденцій. Перше місце країн інвесторів посідає Кіпр, що до недавнього часу був популярною для національного капіталу офшорною зоною [5].

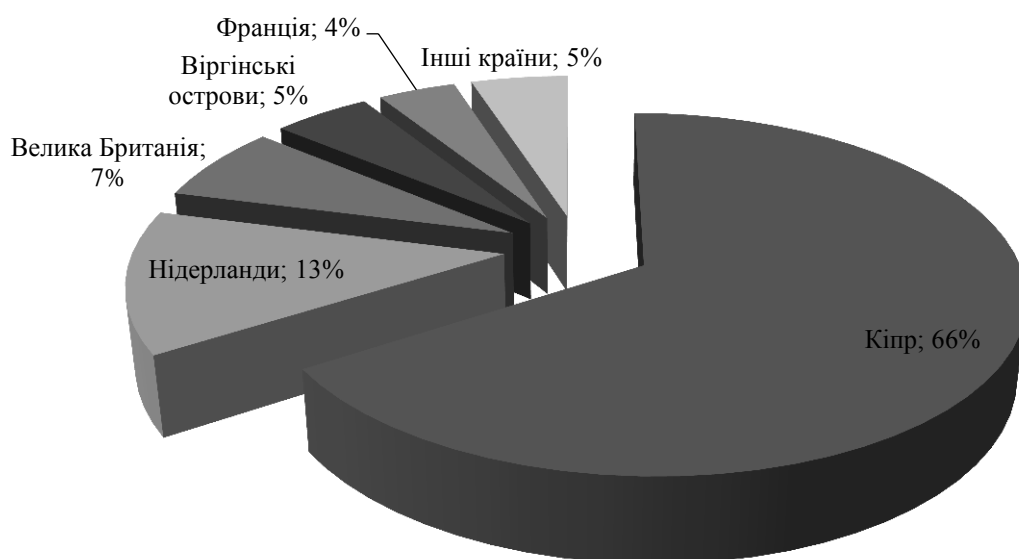

Рис 2.3 – Структура частки країн інвесторів до Сумського регіону станом за 2021 р.

До найбільших успішних інвесторів в регіон можна віднести ряд іноземних а також національних компаній. Перш за все необхідно відмітити “Kraft Foods” (США), “Bel Group” (Франція), “Guala Closures Group” (Італія), “Horizon Capital” (США), “Western NIS Enterprise Fund” (США), “Фармак” ВАТ (Україна).

Сумська область має значний потенціал розвитку. Найбільш ефективним підґрунтям для створення оптимального інвестиційного клімату

є рівномірний розвиток всіх складових. Але в регіоні є й перепони, часто створені штучно, які стоять на заваді сталому розвитку Сумщини. Вони гальмують економічні процеси, відлякують інвесторів, стримують розвиток районів, міст, сільської місцевості.

2.2 Оцінка інвестиційної привабливості Роменського району як складової Сумського регіону

Зважаючи на те, що інвестиційний клімат регіону складається із інвестиційної привабливості районів, що входять у його адміністративний склад, то проведемо дослідження інвестиційної привабливості Роменського району як складової Сумського регіону.

Роменський район та м. Ромни, не дивлячись на не значний обсяг інвестицій, мають значний потенціал для подальшого розвитку та відновлення втрачених позицій.

Місто Ромни є одним із міст-старійшин України, що здавна зажило слави економічного й культурного центру регіону. А в XVIII-XIX століттях - ще й торгової столиці України, де був славетний Іллінський ярмарок, який у свій час поступався тільки Нижегородському. Місто, більше ніж з 1110-річною історією, розташоване на важливих, а тому завжди жвавих залізничних та автомобільних магістралях, що з'єднують схід і захід, південь і північ України, східну Європу із західною, Причорномор'я з Прибалтикою.

Сьогодні район стає на шлях інтенсивного відродження та осучаснення віками напрацьованих звичаїв, традицій, надбань. Активно розвивається підприємництво, зокрема, малий та середній бізнес. Все виразніше проявляється його виробничий, управлінський, інтелектуальний потенціал.

Все зацікавленішими стають погляди на комунікативні та ресурсні джерела міста.

Ромен перспективний не лише розвитком виробництва, а й таких галузей, як туризм з широким спектром його різновидностей, створенням рекреативної інфраструктури, розвитком нетрадиційних видів бізнесу: вишивка, ткацтво, різьбярство, виготовлення виробів з лози, ковальство, тощо.

Але цього замало для того, щоб Ромни і Роменський район вивести на рівень сучасного європейського міста. Тому проводиться активна програма залучення та запрошення до взаємовигідного великомасштабного й довгострокового партнерства як національних так і іноземних інвесторів. Відповідно є і позитивні приклади такої співпраці, що є заслугою активної і всебічної підтримці влади міста партнерів із найсміливішими інвестиційними проектами.

Інвестування в Роменський район має такі переваги:

- наявність транспортних шляхів до Полтави, Києва, Сум та залізничного сполучення;
- висока ділова активність та ініціативність населення;
- достатньо розвинута мережа інфраструктури сприяння бізнесу;
- освітня база;
- можливість повернення робочої сили до міста та району за умови створення нових робочих місць;
- екологічно чистий регіон;
- наявність інфраструктури для гостей і туристів;
- місто зручне для проживання, приваблює своїми історичними традиціями, туристично-рекреаційним потенціалом;
- позитивне ставлення до інвесторів з боку влади та громади;
- впровадження Стратегічного плану сталого розвитку міста.

Для оцінки інвестиційної привабливості району необхідно проаналізувати загальну суму у промисловість, сільське господарство,

соціальні сфери, а також провести їх порівняльний аналіз з загальними показниками Сумського регіону. Це дозволить оцінити роль району у формуванні інвестиційного клімату [15].

У 2021 році загальна сума інвестицій у промисловість складала 16,5 млн. грн. серед яких основний об'єм припадає на ТОВ “Роменський завод продовольчих товарів”, де було введено нову лінію по випуску глазурі. Загальний обсяг інвестицій – 12,0 млн. грн. Також було вкладено інвестиції такими суб'єктами діяльності, як: ПП “РОМТРАНСОІЛ” - 3 млн. грн., ПрАТ “Слобожанська Будівельна Кераміка” - 1,2 млн. грн., а також ТОВ “ПАЛЕТРОМ” – 280 тис. грн.

За останні роки року місто має позитивну динаміку у промисловому виробництві, що відображено на рисунку 2.4.

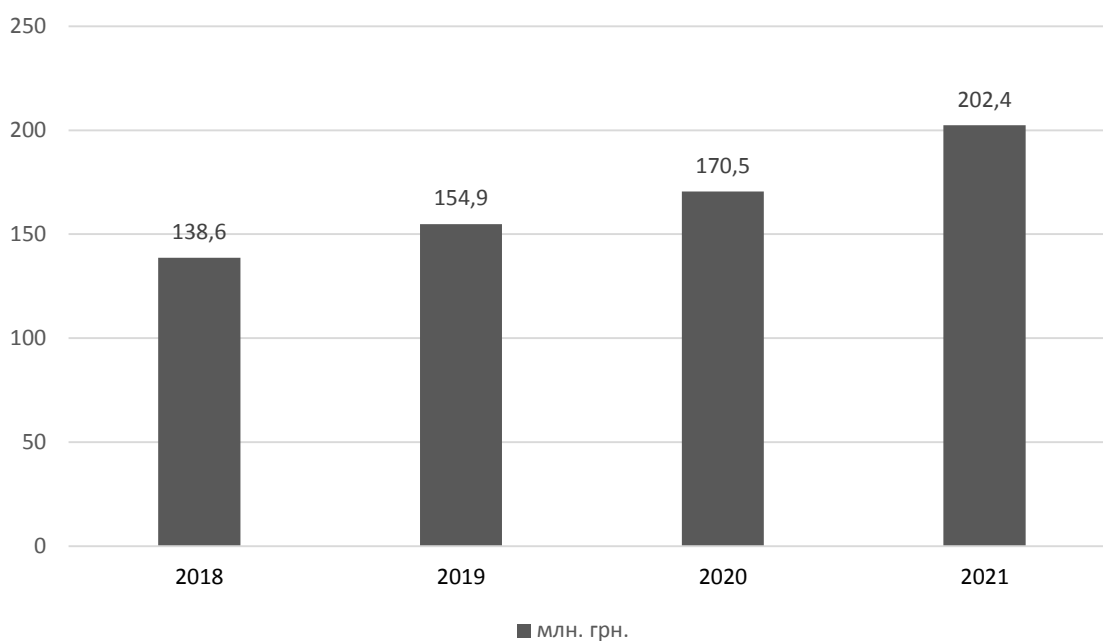

Рис 2.4 – Динаміка промислового виробництва Роменського району за 2018-2021 роки

У порівнянні з загальними обсягами інвестицій у Сумську промисловість регіону, що складає 931,89 млн. грн., обсяги районної частки є

лише 2%, що є майже найнижчим значенням серед районів обласного значення.

Роменський район, на відміну від промисловості має відмінні умови для ведення аграрного бізнесу, саме тому підтвердженням цьому є загальна сума інвестиційних надходжень до сфери. За 2021 рік обсяг інвестицій перевищує 95 млн. грн., що складаються з 83 млн. грн. ВП “Андріяшівський елеватор”, по 3 млн. грн. вкладено ПСП “Слобожанщина Агро” та ТОВ “Агробізнес ТСК”, по 1,5 млн грн. – ТОВ АФ “Лан”, ТОВ “Ромни – Інвест”, ТОВ “Сіб-альфа” та ряд інших інвесторів частина яких не є такою суттєвою.

Сумарна кількість інвестицій у сільське господарство до Сумського регіону складає 532,55 млн. грн., частка роменського району серед якого складає майже 16%, що є одним із передових показників (рис. 2.5).

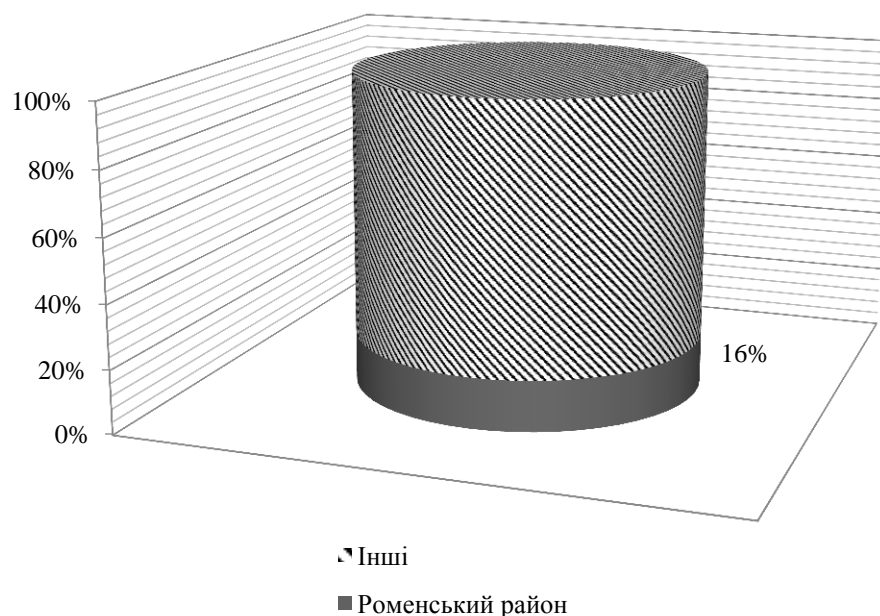

Рис 2.5 – Відношення обсягу інвестицій у сільське господарство у 2020-2021 роках

Роменський район, на відміну від промисловості має відмінні умови для ведення аграрного бізнесу, саме тому підтвердженням цьому є загальна

сума інвестиційних надходжень до сфери. За 2021 рік обсяг інвестицій перевищує 95 млн. грн., що складаються з 83 млн. грн. ВП “Андріяшівський елеватор”, по 3 млн. грн. вкладено ПСП “Слобожанщина Агро” та ТОВ “Агробізнес ТСК”, по 1,5 млн грн. – ТОВ АФ “Лан”, ТОВ “Ромни – Інвест”, ТОВ “Сіб-альфа” та ряд інших інвесторів частина яких не є такою суттєвою.

Сумарна кількість інвестицій у сільське господарство до Сумського регіону складає 532,55 млн. грн., частка роменського району серед якого складає майже 16%, що є одним із передових показників (рис. 2.7).

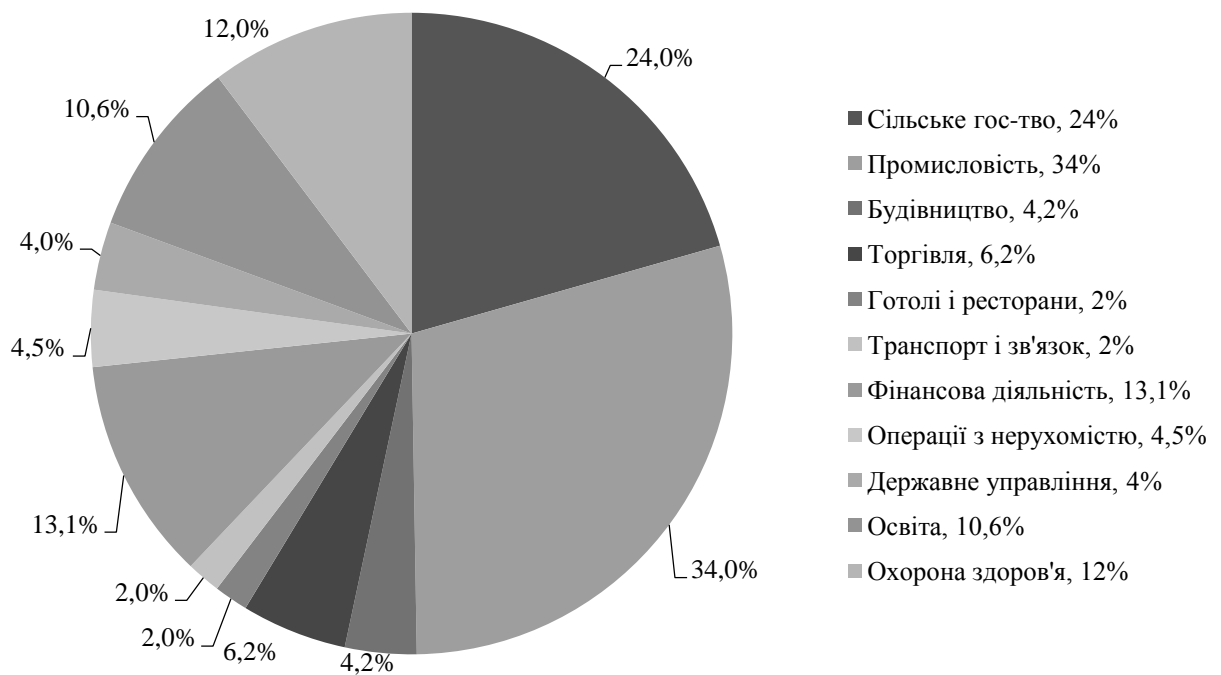
На даний момент у Роменському районі інвесторам під промислове та сільськогосподарське виробництво запропоновано певний ряд земельних ділянок загальною площею близько 225,63 га. Дана територія доступна для забудови тваринницькими комплексами, малими переробними підприємствами, промислових об’єктів рибогосподарських потреб тощо.

Для потенційних інвесторів на даний момент на території району запропоновано 2678,4 м. кв. вільних приміщень органами місцевого самоврядування.

Роменський район має достатній резерв економічно-активного населення міста, що нараховує 29,8 тис. чоловік, а також 20,5 тис. чоловік – населення району.

У місті успішно діють 13 промислових підприємств різних галузей, система підприємств ВАТ “Укрнафта”, що включає 325 нафтогазових свердловин. Щорічно спостерігається стійка тенденція збільшення обсягу реалізованої продукції на 1 особу в рамках від 4-5%.

За останні роки, у відповідності до даних рисунку 2.6, Роменський район є унікальний тим, що має майже однакові обсяги виробництва як сільськогосподарської так і промислової продукції.

Риск 2.6 – Структура обсягів продукції та послуг у Роменському районі на початок 2021 року

На початок 2021 року майже 35% працюючого населення було зайнято у промисловості, що зумовлено не багатьма, але трудомісткими підприємствами, другим пунктом є охорона праці та соціальна допомога, що зумовлено знаходженням у місті 2-х лікувальних закладів, транспорт та зв'язок – 13,1%, освіта – 12,6%, торгівля – 6,2%, будівництво – 4,2% та інші сфери.

Інвестиційна пропозиція регіону має вже напрацьовану базу. Найбільш привабливими об'єктами для інвестування у Роменському районі є 7 підприємств, одним з яких – ПАТ “Роменський завод “Тракторозапчастина”, що спеціалізується на виробництві запасних частин для тракторів та автомобілів. Продукція даного комбінату постачається у 15 країн світу і є відома своєю зносостійкістю і унікальними технологіями виробництва.

Наступним об'єктом є ТОВ “Роменський завод продтоварів”, що займається виробництвом кондитерських та хлібобулочних виробів, що відповідає всім європейським стандартам ISO 9001 – 9002 [23].

Найбільш привабливим, на мою думку об'єктом інвестування району є ТОВ "Таланпром", що володіє унікальною технологією випуску спецвзуття, що відповідає вимогам НАТО. На даний момент це основний постачальник взуття для Збройних Сил України та СНГ, має представництва у країнах Латинської Америки, Карибського басейну, Близького Сходу, Африки.

Філія ПАТ "СБК" у м. Ромни, є лідером в Україні по виробництву: будівельної кераміки та лицювальної цегли. Експортується дана продукція до Росії, Казахстану, країн Балтії та Чехії.

Особливо потребують інвестицій відомі, але на даний момент проблемні ТОВ "Роменська гардино-тюлева фабрика" ЛТД, що займається випуском тюлевого полотна, а також філія ВАТ "Роменський молочний комбінат", що виробляє зараз лише молочну продукцію та сухе знежирене молоко.

На даний момент в роменському районі на стадії розвитку знаходяться декілька привабливих проектів, що потребують інвестиційних вкладень.

Одним з них є проект компанії "ЕККО-ГРУП", що розвиває в двох господарствах, використовуючи місцеву сировину та трудові ресурси. Даний ферма-комплекс займається вирощуванням та переробкою м'ясомолочної живності, зокрема кролів.

Роменський район є взірцем у відношенні сприяння розвитку інвестицій у регіон та у співпраці з інвесторами, підтвердженням цього є успішний Швейцарсько-український проект "DESPRO". Даний проект забезпечив повну налагодженість водопостачання всіх сільських громад регіону і в результаті Роменщина є найуспішнішим із піонерів проекту "DESPRO".

Узагальнюючи результати аналізу фінансового стану підприємств регіону, можна стверджувати, що Сумська область має достатній інвестиційний потенціал, який може зацікавити інвесторів і стимулювати інтенсивність вкладання фінансових ресурсів у регіональну економіку.

Для кінцевого висновку запропонуємо шкалу оцінювання інвестиційної привабливості районів, як складових інвестиційного клімату (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Шкала оцінювання інвестиційної привабливості районів, як складових інвестиційного клімату

Оцінка	Значення показника, %
Неприваблива територія	0-50
Низька привабливість	50-75
Середня привабливість	75-90
Висока привабливість	90-100

Проведемо загальну оцінювання інвестиційної привабливості Роменського району за переліком критеріїв (табл. 2.3).

Таким чином, дослідивши інвестиційну привабливість Роменського району, можна оцінити її як середній, що в цілому впливає на інвестиційний клімат Сумського регіону.

Проте функціонування суб'єктів господарювання характеризується певними негативними явищами, які знижують їх інвестиційну привабливість. Серед ключових перешкод інтенсивному розвитку інвестування в Сумському регіоні можна виокремити: границя з країною агресором; слабо розвинута інфраструктура регіону; розформована система житлово-комунального господарства; недостатня обміркованість планів, нечіткість сформованих стратегій, невизначеність у пріоритетах; інституційні та організаційні проблеми; відсутність своєчасної реакції на проблеми з боку органів влади; непрозора конкуренція; занадто низька ефективність інформаційного забезпечення, що призводить не тільки до непорозумінь з населенням і вчиненням опору громадою, а також до формування малоефективної інформатизації самих інвесторів не лише про існуючі загрози, а і про наявні

переваги щодо розміщення інвесторами ресурсів, про так звану інвестиційну привабливість.

Таблиця 2.3 – Критерії оцінювання інвестиційної привабливості Роменського району як складової інвестиційного клімату регіону за 2021р.

№ п/п	Показник	Діапазон значень	Значення показника, %
1.	Обсяг реалізованої промислової продукції	до 800 млн.грн – 5%	10%
		від 800 до 1300 млн. грн. – 10%	
		від 1300 млн. грн. – 15%	
2.	Інвестиції в основний капітал	до 500 млн.грн – 5%	15%
		від 500 до 1000 млн. грн. – 10%	
		від 1000 млн. грн. – 15%	
3.	Рівень з/п	менше середнього – 5%	0%
		більше середнього – 0%	
4.	Кількість працездатного населення	до 25 тис.осіб – 0%	0%
		від 25 тис.осіб – 5%	
5.	Обсяги іноземних інвестицій	до 75 млн. грн. – 0%	5%
		від 75 до 125 млн. грн. – 5%	
		від 125 млн. грн. – 10%	
6.	Імпорт товарів та послуг	до 20 млн. грн. – 5%	15%
		від 20 до 45 млн. грн. – 10%	
		від 45млн. – 15%	
7.	Криміногенне становище	Низький рівень - 10%	10%
		Середній рівень – 5%	
		Високий рівень – 0%	
8.	Екологія	Низький рівень забруднення - 15%	15%
		Середній рівень забруднення – 5%	
9.	Наявність програм розвитку, активна діяльність ОМС	Розроблена – 10%	10%
		Відсутня – 0%	
Разом:			80%

Основною проблемою як для вітчизняних, так і для іноземних бізнес-інвесторів залишається обмеженість інформації про інвестиційну привабливість об'єктів та її недостовірність.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПОЛПШЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

3.1 Використання PROMETHEE-методу в оцінці пріоритетів інвестування

В умовах, коли вільні ресурси державного бюджету зменшуються, а головним джерелом фінансування регіональних інвестиційних проектів є в першу чергу бюджети областей, міст та районів, виникає потреба в додаткових джерелах, або нестандартних підходах і методах, які б дозволили максимально оптимально здійснювати інвестиції.

На даний момент коли перед адміністраціями стоїть складний вибір пріоритетних галузей для виділення коштів і на допомогу, їм доводиться аналізувати цілий ряд різноманітних статистичних даних – інформації, що характеризує ситуацію з різних боків, але вони є абсолютно не співставними для порівняння.

Саме тому, на нашу думку, доцільно в подібних ситуаціях використання PROMETHEE-метод (з англійської Preference Ranking Organisation Method for Enrichment Evaluations). Головною перевагою є те що особи, які не мають, як правило, точної однозначної, несуперечливої інформації, що могла б, як найменше сформулювати слабкий порядок і таким чином вибрати найпріоритетнішу ціль, а володіють лише сукупністю різноманітної інформації, зможуть вивести специфічний порядок для сукупності альтернатив.

Іншою основною ознакою даного методу є використання “узагальнених критеріїв”. Функції пріоритетності служать в даному випадку для того, щоб охарактеризувати інтенсивність переваги однієї альтернативи по відношенню до іншої по відношенню до певного критерію. На основі певних переваг формується Outranking-відношення [29].

PROMETHEE-метод виконується у наступній послідовності:

- визначення цільових критеріїв і розрахунок даних;
- вибір узагальнених критеріїв і формування функцій пріоритетності;
- визначення Outranking-відношення;
- оцінка Outranking-відношення.

Перший етап складається з визначення цільових критеріїв та розрахунку даних. Встановлення цільових критеріїв, як і при всіх багатоцільових методах, потребує ретельного аналізу системи цілей.

На наступному етапі проходить вибір узагальнених критеріїв і формування функцій пріоритетності для кожного критерію. При визначенні функцій пріоритетності узагальнений критерій, у випадку необхідності, конкретизується вибором відносних до нього параметрів. Даний етап має на увазі допущення, що функції пріоритетності адекватно відображають пріоритети особи, що приймає рішення, відносно значень чи різниці в значеннях відповідних критеріїв.

Визначення Outranking-відношення є предметом розгляду наступного, третього етапу PROMETHEE-методу. Для цього повинні бути розраховані на цьому чи на першому етапі різниці в значеннях для всіх критеріїв та пар альтернатив. За допомогою функцій пріоритетності можна потім вивести показники пріоритетності із відмінностей в цих показниках. Для кожної пари альтернатив (A_i, A_j) і кожного критерію визначаються, відповідно до функцій пріоритетності, два показники пріоритетності, що характеризують перевагу одного показника над іншим. Один з двох показників завжди дорівнює нулю.

Крім цього, на даному етапі необхідно встановити відносну значимість критеріїв. Пропонується, що це можливо за допомогою вимірювань в кількісному відношенні факторів зважування w_k для окремих критеріїв k . Для факторів зважування діє наступна умова:

$$\sum_{k=1}^K w = 1 \quad (3.1)$$

де w – фактор зважування;

k – критерій.

Для переваги кожної альтернативи A_i по відношенню до іншої альтернативи A_j формулюється Outranking-відношення в якості середньозваженої всіх показників пріоритетності $p_k(A_i, A_j)$, що відноситься до певних критеріїв.

$$\pi(A_i, A_j) = \sum_{k=1}^K w_k \times p_k(A_i, A_j) \quad (3.2)$$

де A_i та A_j – альтернативи;

p_k - умова оцінки Outranking-відношення.

Значення Outranking-відношення можна інтерпретувати як індекси пріоритетності, що відображають ступінь переваги A_i по відношенню до A_j .

На четвертому етапі PROMETHEE-методу проходить оцінка Outranking-відношення. Для кожної альтернативи можна визначити два показника: вихідний та вхідний. Вихідний показник вузла (F^+) є сумою оцінок всіх значень вихідних з даного вузла.

$$F_i^+ = \sum_{j=1}^1 \pi(A_i, A_j) \quad (3.3)$$

де F_i^+ - вихідний показник вузла.

Він відображає ступінь переваги однієї альтернативи над іншими. Чим він більший, тим більша перевага альтернативи.

Вхідний показник вузла (F^-) визначається також як сума оцінок всіх значень, що входять в вузол.

$$F_i^- = \sum_{j=1}^1 \pi (A_i, A_j) \quad (3.4)$$

де F_i^- - вхідний показник вузла.

Вхідний показник свідчить про те, в якій мірі інші альтернативи домінують над даною альтернативою. Чим вище показник тим вище ступінь домінування інших альтернатив. По порядку розміщення альтернативи оцінюються на основі вихідних даних порядку, позначених символами P^+ (перевага) та I^+ (індиферентність), діє наступне правило:

- A_i переважає над A_j ($A_i, P^+ A_j$), якщо $F^+(A_i) > F^+(A_j)$;
- A_i індеферентно по відношенню до A_j ($A_i, I^+ A_j$), якщо $F^+(A_i) = F^+(A_j)$.

Таким же чином можна формулювати правило, що базується на вихідних показниках (символи P^- , I^-):

- A_i переважає над A_j ($A_i, P^- A_j$), якщо $F^-(A_i) < F^-(A_j)$;
- A_i індеферентно по відношенню до A_j ($A_i, I^- A_j$), якщо $F^-(A_i) = F^-(A_j)$.

Для ілюстрації ефективності PROMETHEE-методу можна розглянути будь-яку ситуацію вибору в якій представлена значна кількість альтернатив і їх обґрунтування є різномірною інформацією, що є не співставною.

Однією із задач обласної адміністрації є підтримка регіональних інвестиційних програм, але за умов значної кількості пропозицій з різних галузей і обмеженості бюджету, існує потреба у різносторонньому обґрунтованому виборі, тих чи інших проектів або галузей.

Найпростішим прикладом демонстрації методу є оцінка привабливості галузей для регіональної підтримки. Для аналізу оберемо найбільш суперечні

із них, між лобістами яких в Сумському регіоні завжди йшли суперечки. Це промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт та фінансова діяльність. Але число цих груп не є обмеженим і за достатністю даних може бути також проаналізованим [38].

Цільовими даними прикладу оберемо такі критерії. Це кількість працюючих у галузі (КП), кількість інвестицій у основний капітал (ІОК), обсяги реалізованої продукції та послуг (ОРП) та індекс приросту галузі (ІПГ).

Таблиця 3.1 – Сукупність цільових критеріїв оцінки інвестиційної привабливості основних галузей Сумського регіону за 2021 рік

Цільові критерії	КП, тис.ос.	ІОК, млн. грн.	ОРП, млн. грн.	ІПГ, %
Промисловість (A_1)	72,6	1490	25015	95
Сільське господарство(A_2)	21,7	460	17964	136,6
Транспорт (A_3)	20,8	341	4690	102,1
Фінансова діяльність (A_4)	4,3	30,5	9120	103,4
Будівництво (A_5)	3,8	13,5	3670	106,4
Торгівля (A_6)	13,2	112,3	8200	112,1

Другим етапом є вибір узагальнених критеріїв та оцінки результатів. В даному випадку скористаємося звичайним критерієм в якому діє дві умови:

- якщо значення d менше або дорівнює нулю, то $p(d)=0$;
- якщо значення d більше нуля, то $p(d)=1$.

На третьому етапі проходить визначення Outranking-відношення. Для цього спочатку необхідно встановити ваги w_k . В даному прикладі встановимо їх у вигляді $w_{кп} = 0,2$; $w_{іок} = 0,3$; $w_{орп} = 0,35$; $w_{іпг} = 0,15$.

Із загальної формули для показника Outranking-відношення альтернативи A_1 по відношенню до альтернативи A_2 відповідно до формули 3.2.

$$\pi(A_1, A_2) = 0,2 \cdot p_k(A_1, A_2) + 0,3 \cdot p_k(A_1, A_2) + 0,35 \cdot p_k(A_1, A_2) + 0,15 \cdot p_k(A_1, A_2)$$

Підставляючи різницю в значення між A_1 та A_2 в функції пріоритетності з наступним їх перетворенням в показники пріоритетності, можна розрахувати наступні показники:

$$\pi(A_1, A_2) = 0,2 \cdot p_k(72,6-21,7) + 0,3 \cdot p_k(1490-460) + 0,35 \cdot p_k(25015-17964) + 0,15 \cdot p_k(95-136,6)$$

$$\pi(A_1, A_2) = 0,2 \cdot p_k(50,9) + 0,3 \cdot p_k(1030) + 0,35 \cdot p_k(7051) + 0,15 \cdot p_k(-41,6)$$

$$\pi(A_1, A_2) = 0,2 \cdot 1 + 0,3 \cdot 1 + 0,35 \cdot 1 + 0,15 \cdot 0$$

$$\pi(A_1, A_2) = 0,85$$

Таким же чином можна розрахувати і інші значення. На четвертому етапі проходить оцінка Outranking-відношення. При цьому спочатку необхідно визначити відповідні показники. Вихідний показник F^+ розраховується для кожної альтернативи як сума показників ряду альтернативи. Вхідний показник F^- - являє собою суму колонки (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Показники окремих альтернатив з оцінкою Outranking-відношення

	A ₁	A ₂	A ₃	A ₄	A ₅	A ₆	F ⁺
A ₁	0	0,85	0,85	0,85	0,85	0,85	4,25
A ₂	0,15	0	1	1	1	1	4,15
A ₃	0,15	0	0	0,5	0,85	0,5	2
A ₄	0,15	0	0,5	0	0,85	0,35	1,85
A ₅	0,15	0	0,15	0,15	0	0	0,46
A ₆	0,15	0	0,5	0,65	1	0	2,3
F ⁻	0,75	0,85	3	3,15	4,55	2,7	X

При одночасному врахуванні вхідних та вихідних даних можна сформулювати приватний порядок (табл. 3.3).

У результаті проведеного аналізу можемо констатувати, що пріоритетність напрямків підтримки обласною адміністрацією інвестиційних проектів коштом державного бюджету, за обмеженим колом даних, лише з 4 показників, має такий вигляд: 1) промисловість; 2) сільське господарство; 3) торгівля; 4) транспорт; 5) фінансова діяльність; 6) будівництво.

Таблиця 3.3 – Приватний порядок вихідних даних

	A ₁	A ₂	A ₃	A ₄	A ₅	A ₆
A ₁	x	A ₁ PA ₂	A ₁ PA ₃	A ₁ PA ₄	A ₁ PA ₅	A ₁ PA ₆
A ₂	-	x	A ₂ PA ₃	A ₂ PA ₄	A ₂ PA ₅	A ₂ PA ₆
A ₃	-	-	x	A ₃ PA ₄	A ₃ PA ₅	-
A ₄	-	-	-	x	A ₄ PA ₅	-
A ₅	-	-	-	-	x	-
A ₆	-	-	A ₆ PA ₃	A ₆ PA ₄	A ₆ PA ₅	x

Таким чином, PROMETHEE-метод, враховує неспівставність і можливу неповноту інформації. Крім того, в модель потрібно включати критичні значення пріоритетності та ступеня пріоритетності, характеризують вигідність однієї альтернативи перед іншою. За достатності даних і правильному розподілі вагів даний метод є універсальним для вибору та обґрунтування найпріоритетнішого критерію.

Отже запропонований нами метод є більш адаптивним для будь-якого регіону України, оскільки не бере до уваги адміністративно-територіальний поділ, а ґрунтується на спрямуванні інвестиційних потоків в пріоритетні галузі регіону.

3.2 Регулювання підходів до визначення ефективності потенціалу розвитку регіонів України

Після вдосконалення процесів спрямованих на формування сприятливих умов для інвестиційної діяльності необхідно звернути увагу на інвестиційні проекти, а саме проаналізувати ефективність підходів визначення їх ефективності.

Аналіз принципів визначення ефективності інвестицій, не повністю визначає специфіку економічної ситуації регіонів, що говорить про важливість вдосконалення методів і рекомендацій по оцінці ефективності проектів.

Саме в теперішніх умовах існує потреба в збільшенні кількості інвестицій в нові технології, проведення модернізації вже існуючих основних фондів як виробничої так і невиробничої сфер, що ще раз говорить про важливість прямих інвестицій у регіони. Відповідно просліджується ситуація, в якій, з однієї сторони є необхідність у інвестиціях у матеріально-технічну базу, а з іншої відсутність національних джерел фінансування [28].

В цьому разі головним потенційним джерелом інвестиційних надходжень повинні бути закордонні компанії та фінансові інститути. Треба відмитити, що ризик іноземного інвестора більший від вітчизняного і поглиблюється чинниками недосконалості законодавчої бази, і політичної нестабільності в країні. Це говорить про необхідність більш ретельного відношення до питань, стосовно оцінки ефективності потенційних прямих інвестицій в українську економіку, з боку інвестора.

З нашої точки зору, оцінка ефективності інвестиційних проектів повинна передбачати логічну схему.

Відповідно до зазначеної схеми, доцільно оцінити масштабність проекту. Зокрема, критерієм такої оцінки виступає співвідношення між сумою необхідних інвестицій і власним капіталом. Тобто, перед тим, як здійснювати експертизу проекту, доцільно віднести його до однієї з груп. Найбільш оптимальним є наявність таких груп проектів: малі, середні та крупні.

Після віднесення проекту до однієї з груп формується інформаційний масив задля оцінки його ефективності. На базі інформаційного масиву доцільно проводити експертизу інвестиційного проекту за принципом: для оцінки малих проектів здійснюється попередня експертиза, що включала б неформальні процедури відбору інвестиційних проектів, а також вибір проектів за допомогою анкетування. Середні проекти оцінюються за проведенням попередньої і основної експертизи, що включає оцінку фінансового стану діючого суб'єкта, аналізу структури інвестицій, оцінки технічних, комерційних, фінансових, екологічних, інституціональних, та соціальних аспектів, оцінка загальної вартості інвестицій та розрахунок бюджетної ефективності. Крупний проект оцінюється за допомогою двох зазначених, а також заключної експертизи, що складається з оцінки проектів за методом еквівалентності, розрахунку ставки доходу, аналізу інтегрального ефекту, визначення ризиків вкладення інвестицій, формалізований опис

невизначеного проектного інвестування, здійснення постійного аудиту оцінки ефективності інвестиційних проектів [30].

Слід зазначити, що на кожному етапі проведення експертиз необхідно використовувати показники, які дозволять провести оцінку ефективності проектів. Ці показники необхідно розглядати за масштабністю інвестиційного проекту, а також за рейтинговим значенням (таблиця 3.1)

Наведені показники найбільш повно охоплюють всі критерії інвестиційного проекту і враховують критерії соціально-економічного потенціалу розвитку регіону.

Доцільно зазначити, що попередня експертиза інвестиційного проекту базується на неформальних процедурах відбору інвестиційних проектів, критеріями якого виступають показники: визначення направленості інвестицій; аналіз правової забезпеченості проекту, його відповідність діючому законодавству; навички управління і досвід підприємців; дані про фінансовий рівень, стабільності фінансової діяльності; показники диверсифікації; перспективність науково-технічних рішень, що використовуються і застосування отриманих результатів в майбутніх розробках; розмір інвестицій, початкових витрат на здійснення проекту; потенційний річний розмір прибутку, строк окупності і сальдо реальних грошових потоків; необхідність залучення кредитів і їх частка в інвестиціях, фінансовий ризик, пов'язаний з здійсненням проекту; необхідність в сировині, матеріалах і додатковому обладнанні; маркетингові умови; ресурсні можливості регіонів; ступінь регіональної соціальної нестабільності, стан інфраструктури (комунікації, банківське обслуговування).

В цілому, критерії відбору інвестиційних проектів, виходячи із наведених показників доцільно групувати з економічної позиції, а саме: цільові, зовнішні, екологічні, науково-технічні, комерційні, виробничі, ринкові, регіональні.

Таблиця 3.1 – Показники оцінки ефективності інвестиційних проектів
за значимістю

Малій проект	Середній проект	Крупний проект
Кількісні показники		
Чиста приведена вартість	Доходність вкладеного капіталу	Доходність вкладеного капіталу
Строк окупності	Чиста приведена вартість	Внутрішня норма рентабельності
	Внутрішня норма рентабельності	Строк окупності
	Строк окупності	Рентабельність інвестицій
	Рентабельність інвестицій	Межа беззбитковості
	Межа беззбитковості	Ефективність витрат
	Бюджетний ефект	Ставка доходу від проекту
	Середньозважена очікуваного доходу	Показники ризику
		Рейтинг проекту
		Інтегральний ефект
		Середньозважена очікуваного доходу
Якісні показники		
Комерційні критерії	Комерційні критерії	Комерційні критерії
Критерії науково-технічної перспективи	Інституціональні критерії	Інституціональні критерії
Екологічні критерії	Екологічні критерії	Екологічні критерії
Критерії реципієнта	Економічні критерії	Економічні критерії
	Соціальні критерії	Соціальні критерії
		Ризики
		Пост-аудит

Слід зазначити, що попередню експертизу можливо здійснювати за допомогою анкетування. При цьому відбір проектів повинен відповідати вимогам, а саме: багатокритеріальності, мінімальної трудоємкості, мінімальним витратам часу на здійснення експертизи, можливості залучення декількох незалежних експертів і отримання інтегрального показника ефективності проекту за результатами аналізу.

Другий етап оцінки ефективності регіонального інвестиційного проекту - основна експертиза, передбачає більш поглиблене дослідження, яке враховує безпосередньо всі параметри об'єкта інвестування.

Необхідність фінансового стану об'єкту інвестування викликана тим, що з боку інвестора виникає застереження стосовно платоспроможності об'єкту і його фінансової стійкості. Зазначений аналіз орієнтований на використання відповідних форм бухгалтерської звітності, а саме балансу і звіту про прибутки і збитки.

При виборі об'єкту інвестування в першу чергу, безумовно, виникає проблема вибору найбільш прибуткового. Однак, перші ознаки неблагополуччя або, навпаки, покращення стану інвестор зможе оцінити на основі руху грошових коштів. Після виявлення чинників зменшення або збільшення грошових коштів необхідно проаналізувати структуру як джерел надходження, так і статей витрачення грошей [20].

При цьому, якісна оцінка фінансової звітності об'єкту інвестування дає можливість визначити структуру активів за ступенем ліквідності; розрахувати структуру пасивів за строком сплати боргу; проаналізувати за рахунок яких коштів - власних чи залучених - фінансується придбання активів; визначити чинники отримання певної величини прибутку; виявити значення реальних і грошових потоків.

Аналіз структури інвестицій доцільно здійснити за допомогою таких показників: доходність капітальних вкладень, норма вкладу, сила операційного і фінансового важелів, середньозважена вартість капіталу.

Слід зазначити, що технічній експертизі, зазвичай необхідно проаналізувати наступні чинники: розмір елементів бізнес-проекту і їх взаємовідношення; склад і надійність технічних засобів; придатність і доступність плану щодо місця розміщення бізнес-проекту; доступність і якість всіх необхідних бізнес-проекту ресурсів; рівень надійності існуючої інфраструктури для бізнес-проекту; процедури укладання контрактів і механізм матеріалів, обладнання; кошти впровадження бізнес-проекту і система регулювання витрат; страхування тощо.

Останнім етапом оцінки ефективності інвестиційного проекту слід вважати заключну експертизу. Слід зазначити, що зміст методу еквівалента впевненості міститься в тому, що грошовий потік необхідно умовно поділити на ризикову частину і на частину, що залишиться після реалізації проекту. Потім, грошові потоки, що відносяться до останньої частини, переводяться до рангу безпечних і дисконтуються за безпечною ставкою. Наступним етапом буде визначення чистої приведеної вартості проекту шляхом надходження різниці між чистою теперішньою вартістю безпечних грошових потоків і первинними інвестиціями. Якщо значення чистої приведеної вартості дорівнює нулю і позитивне, то проект слід вважати ефективним (див. табл. 3.2).

При прийнятті рішення інвестором щодо діяльності інвестиційного проекту необхідно враховувати можливий ризик. З цього приводу доцільно визначити певне коло ризиків які впливають на ефективність інвестиційного проекту

Таблиця 3.2 – Визначення ризиків інвестиційного проекту

Вид ризику	Приклади
Ризики, що відносять до загальної ситуації в Україні	<ul style="list-style-type: none"> - політична нестабільність; законодавча база для інвесторів; перспективи економіки в цілому; - фінансова нестабільність; - неможливість конвертування національної валюти в тверду валюту;
Ризики періоду проектування і будівництва	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення ставок за кредитами; - збільшення строку будівництва; - невиконання строків введення в експлуатацію виробничих потужностей; - невідповідність проекту специфікації; - невідповідність проектного кошторису і вартості будівництва розрахованої суми інвестицій
Ризики експлуатаційного періоду (виробничі ризики та ринкові ризики)	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення поточних витрат; - зрив графіку постачання сировини, матеріалів, технологічного обладнання і паливно-енергетичних ресурсів; - зміни умов транспортування; - зміна попиту на продукцію (послуги, роботи); - втрата позиції на ринку; - зміна якісних характеристик продукції (робіт, послуг); - поява конкурентної продукції (робіт, послуг); - несвоєчасність виходу на ринок

Слід зазначити, що необхідною умовою якісної оцінки інвестиційного проекту є розрахунок показників ризику вкладення інвестицій: вартість невизначеності; коефіцієнт очікуваних втрат і варіантності. При цьому

вартість невизначеності зумовлює концепцію, за допомогою якої визначається максимальна сума грошей, які використовувались для отримання інформації, за допомогою якої можливо знизити ступінь невизначеності по відношенню до проекту. Вартість невизначеності доцільно розраховувати виходячи з очікуваної цінності можливих вигод, від яких відмовляються в разі скасування проекту, або очікуване значення втрат, які можуть виникнути в разі прийняття проекту.

В цілому, слід зазначити, що запропоновані методологічні підходи стосовно оцінки ефективності інвестиційних проектів з точки зору інвестора, дозволяють з високим ступенем вірогідності прийняти правильне рішення щодо доцільності фінансування проекту. При цьому в ролі інвестора можуть бути регіональні владні структури. Виконання основних етапів ефективності проекту дасть змогу встановити взаємоузгодження основних стадій діяльності на регіональному рівні.

ВИСНОВОК

Необхідність активізації відтворювальних процесів в економіці на основі структурно-технічних перетворень господарських комплексів, усунення міжгалузевих та територіальних диспропорцій в процесі розміщення продуктивних сил обумовлює необхідність підвищення рівня соціально-економічного потенціалу розвитку регіонів, активної діяльності органів влади на місцях з питань вдосконалення територіального планування та управління, пошук ефективних джерел залучення інвестицій в т.ч. необхідність збільшення обсягів залучення іноземних інвестицій.

Не дивлячись на дотаційний характер, Сумський регіон має значні перспективи до розвитку у майбутньому. Найбільш ефективним підґрунтям для створення оптимального інвестиційного клімату є рівномірний розвиток всіх складових. Але в регіоні є й перепони, часто створені штучно, які стоять на заваді сталому розвитку Сумщини. Вони гальмують економічні процеси, відлякують інвесторів, стримують розвиток районів, міст, сільської місцевості.

Узагальнюючи результати аналізу фінансового стану підприємств регіону, можна стверджувати, що Сумська область має достатній інвестиційний потенціал, який може зацікавити інвесторів і стимулювати інтенсивність вкладання фінансових ресурсів у регіональну економіку.

Проте функціонування суб'єктів господарювання характеризується певними негативними явищами, які знижують їх інвестиційну привабливість. Серед ключових перешкод інтенсивному розвитку інвестування в Сумському регіоні можна виокремити: границя з країною агресором; слабо розвинута інфраструктура регіону; розформована система житлово-комунального господарства; недостатня обміркованість планів, нечіткість сформованих стратегій, невизначеність у пріоритетах; інституційні та організаційні проблеми; відсутність своєчасної реакції на проблеми з боку органів влади; непрозора конкуренція; занадто низька ефективність інформаційного

забезпечення, що призводить не тільки до непорозумінь з населенням і вчиненням опору громадою, а також до формування малоефективної інформатизації самих інвесторів не лише про існуючі загрози, а і про наявні переваги щодо розміщення інвесторами ресурсів, про так звану інвестиційну привабливість.

Кожні область, район і місто України за об'єктивними (географічне положення, природні умови, демографічна ситуація, щільність населення тощо) та суб'єктивними (дієздатність місцевої влади, територіальної громади, активність громадських об'єднань тощо) факторами становлять різний інтерес для вітчизняних та іноземних інвесторів. Інвестори виявляють зацікавленість Україною, оскільки їх приваблюють як інвестиційний потенціал, так і можливість уникнути непередбачуваних витрат, ризиків, а також своєчасне отримання доходів.

Аналіз інвестиційного клімату сумського регіону на базі роменської районної державної адміністрації показав позитивну тенденцію до покращення. Закономірно, що діяльність обласної виконавчої влади, а також всіх районних державних адміністрацій спрямована на створення інвестиційно-привабливого клімату в регіоні.

Посилення інвестиційної складової соціально-економічного потенціалу розвитку Сумщини насамперед означає економічний розвиток як області в цілому, так і конкретних районів і населених пунктів, покращення рівня життя населення, подолання бідності.

Запропонований ряд покращень у напрямку спрощення складного механізму інвестиційної діяльності і ряд схем та методів по зацікавленню інвесторів повинен актуалізувати і підняти на якісно новий рівень кількість інвестиційних надходжень.

Досить важливо звернути увагу на комплекс заходів по покращенню інвестиційної привабливості районів, що в свою чергу дасть комплексне покращення інвестиційного клімату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барановський О.І. Інвестиційна безпека / О.І. Барановський // Фінанси України. – 2018. - №9. – с. 65-67.
2. Гайдуцький А. Методологічні аспекти інвестиційної привабливості економіки / А.Гайдуцький // Регіональна економіка. 2004. - №4. – с.81-89
3. Гамалій Д.І. Оцінка інвестиційної привабливості регіонів України / Д.І.Гамалій // Вісник НБУ. – 2018. - №12. – с. 51-54.
4. Головний комітет статистики у Сумській області [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.sumy.ukrstat.gov.ua/?menu=30> – Назва з екрану.
5. Горленко І.П. Інвестиційна привабливість регіону: сутність та фактори формування / І.П. Горленко, Л.В. Тарангул // Науковий вісник (Збірник наукових праць УФЕІ). – 2017. - №1. – с.67.
6. Дем'яненко, І.І. Методичне забезпечення оцінки інвестиційної привабливості підприємства / І.І. Дем'яненко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2008. – № 3. – 203-211 с.
7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> - Назва з екрана.
8. Загородній А.Г., Інвестиційний словник / А.Г. Загородній - Львів: "Бескид Біт", 2005.- 512с.
9. Заєць С.О. Соціальна привабливість регіону / С.О.Заєць // Науковий вісник (Збірник наукових праць УФЕІ). – 2018. - №2. – с.107-112.
10. Економіка України. Підсумки перетворень та перспективи зростання / За ред акад. НАН України. - Харків: Форт. 2014. – с.392.
11. Єрофєєва Т.А. Підходи розширення бізнесу: проблеми інвестування / Т.А. Єрофєєва // Наукові записки НАУКМА. - 2007. - Том 68 - С. 25-30.

12. Капранова Л.Д. Инвестиционный климат Украины в условиях рыночных отношений / Л.Д. Капранова // Аудит и финансовый анализ. - 2010. - № 3. - С. 131-137.
13. Карзаева Н.Н. Инвестиции – оценка и роль в учетной и финансовой политике администрации: – М.: Финансы и статистика, 2002. – 223с.
14. Колос, І.В. Обґрунтування ключових чинників вартості інвестицій / І.В. Колос // Економіка та держава. - 2006. - № 11. - С. 30-32.
15. Коренева Н.О. Організаційні засади статистичного аналізу інвестиційної привабливості на регіональному рівні / Н.О. Коренева // Формування ринкових відносин в Україні. – 2017. - №5. – с.73-78.
16. Королькова І.М. Застосування збалансованої системи показників у механізмі управління сталим розвитком господарських систем / І.М. Королькова, О.А. Королькова // Формування ринкових відносин в Україні. — 2009. - №1. — 65-72 с.
17. Корягін М.В. Інвестиційна привабливість регіонів України / М.В.Корягін // Львівська комерційна академія, кафедра бухгалтерського обліку. - 2015. - № 5. - С. 123-126.
18. Кононенко І. Метод експрес-аналізу рівня конкурентоспроможності продукції / І.Кононенко // Економіка України. 2007. - №2. – 80-83с.
19. Крупка І.М. Формування макроекономічного інвестиційного середовища в Україні / І.М. Крупка // Фінанси України. – 2014. - №4. – с.87-96.
20. Кузьмін О.Є. Комарницький І.М. Нова парадигма оцінки інвестиційної привабливості регіонів: від конкретного до загального / О.Є.Кузьмін // Регіональна економіка. – 2011. - №4. – с.36-43.
21. Кучма Є.В. Вдосконалення методичних підходів до оцінки інвестиційної привабливості регіонів / Є.В.Кучма // Збірник наукових праць УАБС НБУ. – 2010. – с.190-194.
22. Ландарь Ю.Н. Особливості залучення іноземних інвестицій в Україну / Ю.Н. Ландарь // Економіка України. - №12. – 2012р. – с.65-68.

23. Макарій Н. Оцінка інвестиційної привабливості українських підприємств / Н.О.Макарій // Економіст. – 2001. - №10. – с.52-60.
24. Науменкова С.В. Фінансові складові оцінки інвестиційної привабливості регіонів / С.В. Науменкова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2012. - №1. – с.23-25.
25. Носова О.В. Оцінка інвестиційної привабливості України: основні положення / О.В.Носова // Економіка та прогнозування. – 2005. - №3. – с.119-137.
26. Омельченко Ю.О. Іноземні інвестиції в Україні: довідник з правових питань / Київ, - "Юрінком" - 2017р. – с.76-77.
27. Пересада О.В. Інвестиційний процес в Україні: підручник / Київ - "Лібра" - 2008р. – с.49-51.
28. Рогожина В.І. Умови здійснення іноземного інвестування / В.І. Рогожина // Економіка України. - № 8. - 2016. – с.103-104.
29. Сюрчкова Д.В. Макроекономічне моделювання та короткострокове прогнозування: навчальний посібник /Харків. – Форт. - 2015. – с.336.
30. Шевчук В.П. Основи інвестиційної діяльності: підручник / Київ - видавництво "Генеза" - 2017р. – с.23-28.
31. Харламова Г.О. Вплив інвестицій на економічне зростання / Г.О. Харламова // Фінанси України. – 2015. - №3. – с.57-64.
32. Юхимчук С.В. Супрун С.Д. Матрична модель оцінки інвестиційної привабливості промислових підприємств / С.В. Юхимчук, С.Д. Супрун // Фінанси України. – 2016. - №13. – с.3-7.
33. Ярошенко С.П. Оценка инвестиционной привлекательности регионов / С.П. Ярошенко // Збірник наукових праць УАБС НБУ. – 2009. - №1. – с. 7-9.
34. Гриценко П., Коваленко Є., Вороненко В., Смакоуз А., Степаненко Є. Аналіз дефініції «зміни» як економічної категорії. Механізм

- регулювання економіки, (1 (91), 92-98. URL:
<https://doi.org/10.21272/mer.2021.91.07>
35. Динаміка цифрової трансформації соціально-економічних та екологічних систем / В. І. Вороненко та ін. // Агросвіт. 2022. № 15-16. С. 15-22. URL:
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89229>
36. Дяченко А. В., Карінцева О. І., Тарасенко С. В., Харченко М. О., Мазін Ю. О., Кисельова К. С. Формування інноваційного інструментарію економічної політики в умовах розвитку світової економічної кризи 2019-2020 рр. в Україні // Механізм регулювання економіки. 2021. № 3. С. 19-37. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/86419>
37. Економіка енергетики : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, І. М. Сотник. – Суми: Університетська книга, 2015. – 378 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/45315>
38. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. - Суми : Університетська книга, 2012. - 864 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80106>
39. Экономика развития: учебное пособие / под ред. д.-ра экон. наук, проф. Л. Г. Мельника, канд. экон. наук А. Вик. Кубатко. Сумы : «Университетская книга», 2017. 352 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80184>
40. Карінцева, О. І., Харченко, М. О., Мазін, Ю. О., Фалько, К. С. Практичні засади підвищення ефективності логістичної діяльності сучасного підприємства. Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. 2021. № 3. С. 127–136. DOI: 10.21272/1817-9215.2021.3-14 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/86223>
41. Карінцева О.І., Дегтярьова І. Б., Харченко М.О., Долгошеева О. І., Кіріл'єва А. В. Залучення іноземних інвестицій як інструмент забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку країни. Вісник СумДУ. Серія «Економіка», № 3' 2020. С. 199-211. DOI:

10.21272/1817-9215.2020.3-22

https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/3_2020/22.pdf

42. Карінцева, О. І., Харченко, М. О., Пономарьова, Г. С. Підвищення ефективності бізнес-процесів на виробничому підприємстві // Механізм регулювання економіки. 2020. № 4. С. 58-69.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83754>
43. Мельник Л. Г., Карінцева О. І., Кубатко О. В., Сотник І. М., Завдов'єва Ю. М. Цифровізація економічних систем та людський капітал: підприємство, регіон, народне господарство // Механізм регулювання економіки. 2020. № 2. С. 9-28. DOI:
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82236>
44. Мельник, Л., Карінцева, О., Кубатко, О., Дерев'янку, Ю., Маценко, О. (2022). Реструктуризація соціально-економічних систем як складова формування цифрової економіки в Україні у період кризи. Механізм регулювання економіки, (1-2(95-96), 7-13.
45. Мельник Л. Г., Карінцева О. І. (2021) Економіка і бізнес : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, О. І. Карінцевої. Суми : Університетська книга, 2021. 316 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83721>
46. Мельник, Л., Ковальов, Б. (2020). Проривні технології в економіці і бізнесі (Досвід ЄС та практика України у світлі III, IV, і V промислових революцій. Сумський державний університет, с. 180.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79621>
47. Мельник Л. (2021) Сучасні тренди економічного розвитку: Досвід ЄС та практика України: підручник / за ред. Л. Г. Мельника. Суми: ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2021. 432 с.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89235>
48. Сотник І.М. (2016) Мотиваційні механізми дематеріалізаційних та енергоефективних змін національної економіки : монографія / за заг. ред. доктора екон. наук, проф. І. М. Сотник. – Суми : Університетська книга, 2016. – 368 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80197>

49. Сотник І. (2018) Підприємництво, торгівля та біржова діяльність / І. Сотник, Л. Таранюк. – Суми: Університетська книга, 2018. – 572 с.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80114>
50. Управління змінами : конспект лекцій / укладачі: П. В. Гриценко, Є. В. Коваленко. – Суми : Сумський державний університет, 2020. – 76 с.
URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/339162013.pdf>
51. Фундаментальні основи фазового переходу до адитивної економіки: від проривних технологій до інституційної соціологізації рішень. Розробка концепції фазового переходу до адитивної економіки : звіт про НДР (проміжний) / кер. Л. Г. Мельник. Суми : СумДУ, 2021. 78 с. № 0121U109557. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89091>
52. Disruptive technologies for green economy formation in conditions of the fourth industrial revolution: the EU experience / I. Dehtyarova etc. // Socio-economic and management concepts: collective monograph / Krupelnytska I., – etc. – International Science Group. – Boston : Primedia eLaunch, 2021. P. 388-392. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/86986>
53. Karintseva O., Kharchenko M., Boon E.K., ...Melnyk V., Kobzar O. (2021). Environmental determinants of energy-efficient transformation of national economies for sustainable development.. J. International Journal of Global Energy Issues, 2021, 43(2-3), P. 262–274
<https://doi.org/10.1504/IJGEI.2021.115148>
54. Karintseva O. I., Yevdokymov A. V., Yevdokymova A. V., Kharchenko M. O., Dron V. V. Designing the Information Educational Environment of the Studying Course for the Educational Process Management Using Cloud Services. Механізм регулювання економіки. 2020. № 3. С. 87-97. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2020.89.07>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81759>
55. Kubatko, O. V., Chortok, Y. V., Honcharenko, O. S., Nechyporenko, R. M., & Moskalenko, I. M. (2019). Studying Features of Vehicle Type Selection by

- Trade and Logistics Enterprise. Mechanism of economic regulation. – 2019. – №3. – С. 73–82. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/76448>
56. Melnyk L. H., Derykolenko O. M., Mazin Yu. O., Matsenko O. I., Piven V. S. Modern Trends in the Development of Renewable Energy: the Experience of the EU and Leading Countries of the World // Механізм регулювання економіки. 2020. № 3. С. 117-133. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81810>
57. Melnyk, L., Dehtyarova, I., Karintseva, O., Kubatko, O. Information factors in economic systems and business during transition to digital economy/Selected Aspects of Digital Society Development. Monograph 45. Edited by Tetyana Nestorenko and Aleksander Ostenda, Publishing House of University of Technology, Katowice, 2021. P. 173-178 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/87135>
58. Melnyk, L., Matsenko, O., Dehtyarova, I. & Derykolenko, O. (2019). The formation of the digital society: social and humanitarian aspects. *Digital economy and digital society*. T. Nestorenko & M. Wierzbik-Strońska (Ed.). Katowice: Katowice School of Technology. [in Ukrainian]. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/74570>
59. Melnyk L.G., Kubatko O. (2017) The impact of green-innovations on environmental quality and energy resource consumption. International economic relations and sustainable development : monograph / edited by Dr. of Economics, Prof. O. Prokopenko, Ph.D in Economics T. Kurbatova. – Ruda Śląska : Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium 272 p. ISBN 978-83-61429-11-1
60. Melnyk, L., Dehtyarova, I., Kubatko, O., Karintseva, O., & Derykolenko, A. (2019). Disruptive technologies for the transition of digital economies towards sustainability. *Economic Annals-XXI*, 179(9-10), 22-30. doi: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85476>
61. Melnyk L., Sommer H., Kubatko O., Rabe M., Fedyna S. (2020). The economic and social drivers of renewable energy development in OECD

countries. *Problems and Perspectives in Management*, 18(4), 37-48.
doi:10.21511/ppm.18(4).2020.04

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82719>

62. Melnyk, L., Karintseva, O., Kubatko, O., Derev'yanko, Y., & Matsenko, O. (2022). Restructuring of socio-economic systems as a component of the formation of the digital economy in Ukraine. *Mechanism of an Economic Regulation*, (1-2(95-96)), 7-13. URL: <https://doi.org/10.32782/mer.2022.95-96.01> <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89627>

63. Tu, Y.-X., Kubatko, O., Karintseva, O., Piven, V. Decarbonisation drivers and climate change concerns of developed economies. *International Journal of Environment and Pollution*, 2022, 69(1-2), pp. 112–129

64. The effects of the management of natural energy resources in the European Union / V. Voronenko, B. Kovalov, D. Horobchenko, P. Hrycenko // *Journal of Environmental Management and Tourism*. – Craiova: ASERS Publishing, 2017. – Vol. 8, Issue Number 7(23), P. 1410-1419. Available at: <https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/1777>

65. Veklych O., Karintseva O., Yevdokymov A., Guillamon-Saorin E. (2020). Compensation mechanism for damage from ecosystem services deterioration: Constitutive characteristic. *J. International Journal of Global Environmental Issues*, 19(1-3), P. 129–142
<https://doi.org/10.1504/IJGENVI.2020.114869>